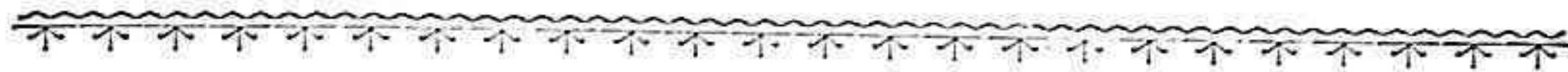

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Científic

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

ESCOLA CATALANA DE BONES LLETRES

EMANAREN a Newton com ho avia fet per descobrir les lleis de la gravitació, e respongué: «—Pensant-hi sempre.» Com si digués: «—Cercau e trobareu; però no vos canseu de cercar, que tot ho venç la voluntat forte e perseverant.» D'allí la definició famosa del grand naturalista: «És l'enginy una llarga paciència.» Doncs armats de paciència, e esperant-la del lector, tornem a l'assumpto ja començat en dos articles anteriors: *La font de vida e Antigs e moderns*.

Vejem ara lo que s'hà de fer a fi de què Catalunya tinga literatura propia e duradera, pensant, escrivint e parlant segons la cultura que necessita el seu genit, am la convenient independència, assegurada del progrés per la tradició nacional, rebent les llegendes influències, sens desviar-se del bon camí.

Vejem, doncs, amb ulls ben oberts e sens lleganyes, lo que pod fer per sí meteixa, sens sortir de cà-seva, com la mare de família atenta a la salut e profit dels fills e filles, practicant la pura religió de la llar. Justa comparació, pus que tractam aquí de l'art difícil de formar omens ensenyats a ben amar e servir la patria *mente cordis sui*, com hà de ser ella amada e servida.

Prou s'entén que l'educació de que parlam aquí no és la comuna e general, dita primera ensenyança, sinó la preparatoria als estudis de les professions lliberals, qui són els de l'aristocràcia d'enteniment en la meteixa democràcia. Aquesta va creixent, e, per lo tant, cal que l'altre no minvi, que, quant més llums té la gent del poble, més n'hàn de tenir els qui del poble són concellers e mestres, sinó devallaria el nivell de la nació, e caminaria l'ignorància a la servitud pel camí d'aquella falsa igualtat, enemiga de la superioritat e distinció: perill que corren les democràcies privades de la verdadera aristocràcia, molt diferent de la dels canons e dels duros, perquè la força li ve de l'enteniment e de la saviesa.

En les escoles hà de formar-se, e de les escoles hà de sortir ilustrada e preparada a onrar la raça e la patria, com la cavalleria del temps passat, però amb armes pacífiques.

Quina serà l'ensenyança? No semblarà a la de les escoles publiques, de

programes enciclopèdics: de tant e tant que n'hi posen, be podem dir que tot hi cab e que no hi hà res. Espanya té programes d'estudis prou semblants a ses constitucions e codigs, e no seria difícil de senyalar els inconvenients qui resulten per Catalunya de tantes coses superflues o contraries en materia de govern, de lleis e d'instrucció publica.

De tot això han tractat els estadistes catalans d'opinions regionalistes; però en punt a instrucció no és gaire lo qu'han escrit, com qu'a la politica van girades les seves mires. De la politica fugim com de la peste, però no de les coses més utils per l'avenç de la societat catalana, diguem de la personalitat de Catalunya.

D'esta personalitat està mitj esborrada la fesomia, perquè més internacional que nacional és la vida catalana, tractant-se de lletres, ciències, arts e estudis, lo meteix que de modes. Catalunya és mitj francesa e mitj castellana, rebent arreu dels veïns, imitant o copiant tot lo qui ve de París o de Madrit, sistemes, doctrines, llibres, metodos; modelant el seu cervell sobre els de les dugues races, castellana e francesa; acomodant-se a la necessitat de viure de la vida estranya, compromesa la propria, perquè no és facil caminar dret entre dugues nacions d'igual atracció. Girona, Lleida, Tarragona, miren lo que fa Barcelona, e mireu a Barcelona lo que passa en les capitals de França e d'Espanya. Resulta que la capital de Catalunya sembla prou a la lluna, però lluna de dugues cares, rebent la llum del nord e del sud, administrativament regida segons ordres de la capital espanyola, e voluntariament imitadora de la francesa.

Açò qui ho pod negar? E tanta és la ben merescuda reputació que s'ha guanyat de sempre mirar per demunt els Pirineus, que, quand començà a fer renou la revolució literaria de la moderna Catalunya, no faltà gent qui digué que la renaixença catalana no era més qu'imitació e copia de la comedia dels provençals, com ho va ser en altre temps la fundació dels Jocs Florals.

Ben rebutada queda la fabula, mercès als bons arguments del benemerit degà D. Joaquim Rubió; però ningú ha rebutat, al menys en Catalunya, una altre opinió de més gravetat a favor de la nacionalitat francesa del filosof català Ramon de Sabunde, autor de la *Teologia Natural*, llibre de forma escolastica, però de pregon e atrevida filosofia.

Citem el fet per dos motius: primerament per despertar el zel d'algun erudit català en defensa de la veritat, e segonament perquè convé que sapiguen els catalans que no hán d'esperar dels francesos certificats d'originalitat e saviesa. Prou coneguda és la seva vanitat impertinent. Segons diuen ells, tot s'ho va endur en Pere de Marca; e no diuen mal, pus lo que va treure de Catalunya en llibres, papers, pergamins e manuscrits, no és, per cert, poca cosa, ni es troba tot en el magatzem de documents de la *Marca Hispanica*.

Altres exemples poden excusar-se per lo qui fa al cas. E és el cas que més de la meitat de la llengua catalana està barrejada de castellà, e que poc menys dels tres quarts de la premsa catalana són retratos o fotografies de la premsa francesa. Lo demés podria reivindicar-ho l'Italia. De manera que quasi tot és exotic e pres a fòra.

Doncs com ho avem de fer per a recobrar originalitat e fesomia? Recobrant lo que s'ha perdut, e afegint-hi lo que sempre ha faltat. Lo perdut d'estona és la tradició catalana, la vera e genuina, e lo que sempre ha fet falta és l'ins-

trucció pública solida e complerta. Reunits els dos elements, el vell e el nou, tornarà a alçar-se Catalunya, acabant-se la decadència: llavors començarà la vera renaixença de la patria, molt distinta de la dels Jocs Florals e de la gaia ciència.

Obra és esta de tres o quatre generacions, si no falten mestres e mantenidors; e no seran artificials les flors que s'hàn de cullir en l'ort de la saviesa, sinó flors de primavera, promeses de fruita granada e madura, de sana e fecunda llevor.

Siga català el sementer, catalana la sement, catalans e patriotes els mestres e deixebles d'aquêt seminari nacional de lletres, ciències e arts, temple de la veritat, de la bellesa e del bon gust, centre dels coneixements e dels sentiments de Catalunya pensadora, santuari sagrat de la joventut estudiosa, aont vagi ella a fer gimnastica dels membres, de l'esperit e del cor, e nō a guanyar cursos per a passar examens.

Aquell sabia lo qu'hà de ser un institut de segona ensenyança qui digué amb amarga ironia: «Per l'escola aprenem, e no per la vida.» Doncs hà de ser la vida punt e mira, objecte e fi de l'ensenyança; de manera que, girada la sentència de Seneca, diu així: «No aprenem per l'escola, sinó per la vida.» Prou que té raó, perquè, fòra de l'utilitat, no hi hà res més que vanagloria e bojeria, e de totes sol esser pitjor la vanitat escolastica.

Hà de ser l'escola preparació e imatge de la vida. Molts ho entenen literalment, en el sentit judaïc, e reformen els estudis amb esperit d'economistes o de polítics, posant coses superflues, llevant coses útils, desbaratant e barrejant les matèries e els procediments de l'Instrucció e de l'Educació públiques, no considerant qu'hàn d'anar juntes, com que són germanes bessones, de manera que separar-les en els principis e metodes és destruir-les, o poc menys.

La Natura no coneix les separacions abstractes, filles d'una falsa teòrica. De les entranyes ve la sang, qui puja del cor al cap, nodrint la vida orgànica, animal e racional.

Els mestres de l'ensenyança grega e llatina resumien tota l'educació en una fórmula de dagues paraules: *Gimnastica e Musica*. Lo meteix ensenyava la mitologia: les nou Muses cantaven e ballaven juntes, acompanyades de la lira d'Apol, déu de la poesia, de les ciències e de les arts. Del compas dels sons e dels moviments rítmics neixien la cadència e l'harmonia: versos, cants e dansa formaven un conjunt de proporcions e mesures d'aont eixí el drama greg, meravella sens igual en l'història de les lletres.

No és inútil recordar-ho als catalans, ja que la vera literatura catalana comença per la prosa, mentres la poesia, tant l'antiga com la moderna, és artificial e manllevada. Per açò tenim infinits versificadors e raríssims poetes, perquè la poesia, per a ser bona, hà de ser espontània e inspirada.

Sens temperament, ni poetes, ni oradors, ni escriptors en ningun gènere, de valor, s'entén, e de real mèrit; perquè la Natura en ningun grau, enginy o talent, no res la pod suplir: l'art té la meteixa virtut que la cultura en bona terra; però de la terra infèrtil e radicalment dolenta, l'art no treurà mai cosa bona; e així val més deixar-la a les males herbes en llog de perdre el gra de sembradura. *Si Natura negat*, no hi hà res que fer.

Vol dir açò qu'hà de procedir l'educador de la joventut com el pagès qui llaura, cava, bina, menjenca e cultiva diligentment el sementer, preparant la

bona anyada e una rica cullida. És, doncs, precis fer la selecció dels deixebles, si vol el mestre que siga profitosa l'ensenyança, perquè no hi pod aver ensenyança de profit sense el *Examen de ingenios para las ciencias*, segons resa el títol de l'obra fonamental del metge navarro Juan de Dios Huarte, filosof de vistes llargues e de pregonia e original observació. Encare no s'ha escrit llibre millor de més de tres sigles ençà (1575), vull dir dels qui, tractant de la cultura de l'ome, no separen tres ciències germanes, fisiologia, psicologia e patologia, suposat que, fòra de les nacions empiriques, no saben cosa els qui ignoren les condicions d'aliança dels elements e facultats de l'organisme, e les relacions estretes de la salut e de la malaltia. D'altre manera són purament empiriques la moral e l'igiene, inseparables en l'educació, segons l'aforisme poetic: *Mens sana in corpore sano*.

Per lo tant, volia aquell savi metge qu'a l'entrada de cada carrera s'examinessin els joves, de manera que, examinats, entressin dins la carrera indicada per les disposicions naturals: selecció natural dels talents, font d'ordre e de justícia, doncs no es pod negar que no té res que teme la societat aont ocupa cada soci el llog que li pertany. Del contrari, tindrem l'anarquia escolastica, academica e administrativa de la gent lletruda e graduada, recordant la barreja confosa de les materies del caos.

Non bene junctarum discordia semina rerum.

No serà segura la concordia, mare de la pau e de tota prosperitat, si no exerceix cada hú la professió que li toca per dret natural, no usurpant la dels altres. Què succeiria, en efecte, si anaven confosos e desbaratats els oficis, fent de sastre el ferrer, o de picapedrer el fuster, o de sabater el vinyovel? Doncs esta anomalia, tant perjudicial a la societat, la veiem en la categoria de les professions lliberals; e perquè la veiem cada die, passa per demunt l'observació. Metges n'hi hà molts que no nasqueren per a ser-ho. Direm altre tant dels advocats, dels jutges, dels enginyers, dels militars, dels capellans e frares, e així arreu de tanta gent de be qu'es guanya la vida sens feina de mans. De cent n'hi hà norante qui no tenen vocació, si no n'hi hà més. E prové la tal desproporció entre l'aptitud natural e la professió seguida, de no aver-se examinat els jovenets abans d'entrar en la carrera, com en els convents s'examinaven els postulans qui volien entrar en religió, passant abans de professar per la prova del noviciat, e renovant-se esta si no bastava.

Resulta encare tant fatal anomalia de la mala aptitud, filla d'una rutinaria tradició, de preparar de la meteixa manera indistintament tots els aspirants a les professions lliberals, com així siga que les carreres són diferents, e necessiten, per lo tant, preparació distinta, segons la fi e caracter de cada cual: cosa que s'hà de considerar atentament. E no cal aplicar a la segona ensenyança, en tant que preparatoria a les arts lliberals, el sistema de la primera, essent aquesta la meteixa per tot-om, ja que de llegir, escriure, treure comptes, e un poc de gramatica, geografia, istoria, moral e doctrina, ningú es pod excusar, si no vol aumentar la classe dels ignorants, que prou n'hi hà encare en la democracia catalana, caminant a les fosques, per no aver encès la candela al llum de l'instrucció popular.

Aquí alça el cap una dificultat de no poca importancia. Vejem lo que diu, si és que té resposta l'objecció.

De la varietat e diferencia de les aptituds e disposicions naturals no cal discutir: ja sabem que la doctrina de Gall ve a ser la continuació de la d'en Huarte, amb un caracter, si és possible, més organic e concret que l'ipocratico-galenica dels temperaments, per ser més analitica. Si falta l'orgue o instrument, faltarà també la facultat o funció respectiva, vol dir la Natura: doncs si venen de defora les idees per les sensacions, són innates les facultats, suposat que són organiques. Si falten els ulls, no hi hà vista; si les orelles no poden cumplir sa funció, falta l'oido; cosa més clara qu'el versicul del psalm: *Oculos habent et non videbunt; aures habent et non auient*; qu'açò de mirar e escoltar és molt diferent del veure e de l'oïr. Lo meteix s'entén de l'olfat e del gust. E, perquè siga encare més clar, d'un cavall o d'un ase senat no hi hà qu'esperar cavalls o ases, segons lo de «llevada la causa, llevat l'efecte»; e, per més claretat, sens sement no es pod sembrar ni cullir.

Doncs quedem, e no és mal de saber-ho, que no engendra ni concep l'enteniment quand, per carencia, deficiencia, atrofia o vici de l'instrument organic, és també deficient o insuficient la facultat respectiva que li correspon. Això no és metafisica, e qui no ho comprèn no es fa enfora de ser una bestia.

Basta mirar molt prop de sí per assegurar-se de cert qu'a tal e tal falta del tot l'aptitud per comprendre tal o tal cosa; e que tal e tal la té tant reduïda que no li és possible anar més allà d'aont s'atura, perquè ni veu camí ni té cames per caminar més lluny.

En les escoles facil és verificar cada die l'experiencia en la persona de cada deixeble, e en totes les materies de l'ensenyança. Aquêt té cap de ferro e no entén l'explicació; aquell no l'acaba d'entendre, e no per faltar-li bona voluntat; mentres un altre vola com aliga e aferra la presa que no la deixa anar. També pod-ser qu'estudiant materia diferent, el mandra prengui el llog de l'aliga, e *vice versa*.

Els mestres qui no veuen coses tant aparents, o són cegs o no tenen esma. Vol dir que seuen en la catedra sens vocació ni dret d'ensenyar; perquè no mereix nom de mestre qui no sab, com el metge bo, lo qu'és diagnostic e pronostic. Ja que no ho saben tampoc molts de pares, els mestres ho aurién de saber, pus són ells els examinadors de les disposicions de la joventut.

Així queda reduït el problema a proporcionar la carrera a l'aptitud, en llog de proporcionar l'aptitud a la carrera, perquè més facil és l'elecció de carrera que la selecció dels talents.

Però tenim aquí el grand inconvenient de l'instrucció publica e comuna a molts: el programa, el metodo, la disciplina, l'ensenyança, s'encaminen a l'igualtat escolastica, qui posa tots els caps al meteix nivell, alçant-los e abaixant-los per força.

Com és de pocs l'educació privada, además de no faltar-li tampoc inconvenients, en la selecció preparatoria s'hà de cercar el remey, o siga en l'examen de les aptituds individuals, de manera que la carrera de cada hú correspongui a les disposicions propries.

Prou grossa és la dificultat; però s'ha de vence considerant les semblances e les diferencies de les carreres, o classificant-les segons les tendencies e els caracters més generals.

Totes juntes formen tres grups: Arts, Ciències e Lletres; e dugues divisions: teorica e practica. La distinció dels talents en teòrics e practics és de no poca importància, perquè practica e teorica són coses que no sempre van juntes, e per lo mateix no s'hàn de confondre en una dualitat indivisa.

En quant a la distinció dels tres grups, Arts, Ciències e Lletres, seria molt artificial, e quasi del tot falsa, si anaven distribuïts els coneixements segons les tres facultats de la psicologia escolàstica, memòria, imaginació e enteniment, suposat que no són tant distintes com les persones de la Santíssima Trinitat, e que no poden separar-se del tot, perquè concorren totes al treball de la pensa, però en grau diferent, segons que predomina una de les tres: de les combinacions diverses resulten les varietats d'enginy, conformes a l'organització de cada hù; d'ont ve que cada hù entén, imagina e recorda segons la natura seva, sentint, concebent e judicant d'una manera pròpia e determinada; e tant de ver que la mateixa voluntat paga tribut a l'inevitable determinisme. Així és que del sentit comú, com del sentit moral, són infinides les varietats, segons ho ensenya la psicologia clínica e experimental, prou diferent de la clàssica de les aules, universitats e acadèmies. Doncs hà de saber el mestre qui ensenya molts deixebles que cada hù té fesomia pròpia de l'esperit lò mateix que del cors, e recordar el principi del dret romà: *Suum quique* (a cada hù lo que li pertany).

No hàn de seguir el mateix camí els qui tenen aptituds diferents d'artista, d'ome científic o lletrut. La mateixa vocació crida prou fort, al qui pren altre camí, que va desviat, e no cal perdre temps en tornar enrera.

És excusat parlar aquí dels qui reuneixen en sa persona diferents aptituds, com Leonard de Vinci e Miquel Angel, perquè són excepcions tant e tant rares, qu'encara no sabem de cert si hi hà o no omens privilegiats qui solen dir-se universals, per no quedar del tot demostrada l'universalitat d'aptituds, prou diferent de l'omnisciència, distinta de la fabulosa ciència infusa; doncs ensenya l'experiència que no es pod sebre res sens aprendre-ho, e així diu l'aforisme que ningú sab si no ha après per sí mateix; confirmat per la teoria e per la practica, además dels qui s'ensenyen sens mestre o aprenen d'un mestre dolent.

La ciència pura és bastant rara, fòra de les matemàtiques trascendents, e la pura teoria matemàtica ve a ser un mètode, e no res més, si no és pura metafísica; pus és cosa sabuda qu'els grans metafísics foren tots pregons matemàtics. No cal donar exemples, que no falten de Plató fins a Descartes, sens pujar o devallar més enllà. Fòra de l'absolut domini pròpi de la metafísica, les matemàtiques són generalment aplicades, e ajuden a les altres ciències.

Però tenim qu'alguns matemàtics són de parer que no mereix ser dita ciència la que no pod reduir-se a les lleis e fórmules matemàtiques: segons pretenen ells, deriva tot de la ciència que cultiven exclusivament. E erren de bona fe, com el fanàtics de tota mena, perquè no saben filosofia: del contrari no voldrien fer aplicació del seu mètode a tant de coneixements qui en demanen una altre.

Aragó sabia astronomia e física, e no gaire cosa més. August Comte avia afegit a les ciències matemàtiques les físiques e naturals, e després les morals e istoriques, e, instruit de tot això, féu la filosofia qu'ell deia *positiva*, e no de lleuger, ja que resulta el seu sistema d'una doctrina de totes les ciències fuses en l'unitat de concepció del món inorgànic, orgànic, animal e umà.

Quina diferencia entre ells! L'academic no sabia brot de filosofia, e l'altre començà de molt jove a ensenyar filosofia *urbi et orbi*, fundant-la en l'enciclopedia de les ciències.

Resulta de l'exemple que la ciència sens filosofia és com una agulla sense cap, que no val per cusir. Qui no sab filosofia, per savi que siga, no serà res més qu'un especialista, com n'hi hà tant avui die qui no poden cusir per no tenir foradada l'agulla, ni fil per enfil·lar-la. Cal, doncs, si les ciències hân d'esser mestresses de l'enteniment, unir-les a la filosofia, com és natural que les filles d'una mare siguen bones germanes. Arts e lletres sens filosofia, ja sabem lo que valen: la decadencia d'unes e altres resulta de l'ignorancia dels principis, causes e regles de la ciència general qui ensenya a formar el gust e el judici per la meteixa observació, d'aont ve l'experiencia. Sens ella no hi pod aver educació artistica ni literaria, segons ho demostra la multitud d'ignorants presumits qui fan ofici de desonrar les arts e les lletres. Per açò diuen les belles arts, les bones lletres, qui no s'hân de confondre am les arts e les lletres de la gentota.

Si no són tant profanades les ciències, encare que mitj esclaves de l'industria, és la raó que s'acosten més a la ciència general, e demanen més treball e preparació molt seria.

No sortiran, doncs, de l'Institut els joves de vocació artistica, literaria e científica, sens principis de filosofia, sabent lo necessari per aprendre a pensar, a ductar e a caminar dret en el viatge de la vida: psicologia empirica, llogica aplicada, moral practica, un poc d'estetica, e ja n'hi hà prou. Fòra metafisica, ontologia e tot quant recordi les fantasmes de l'edat mitjana. Lo que s'hi podria afegir és una breu revista de les doctrines filosofiques, juntament am l'istoria sumaria de les ciències, una e altre considerades com parts de l'istoria general, lo meteix que la de les lletres e de les arts.

Estudis són aquèts de l'ultim any, preparant la transició de l'Institut a les escoles o facultats. Queden, doncs, quatre anys per lo restant, dos de gramatica e dos d'humanitats; de manera que la carrera preparatoria siga oberta a la joventut de dotze o tretze anys e tancada als disset o divuit, no començant ni acabant més tost ni més tard. Bona edat per aprendre a estudiar, precedint l'ensenyança primera o primaria, donada per bons mestres, suposat que dels fonaments dependeix tot l'edifici.

Com no és possible tractar seriament de tant greu assumpto sens experiencia, no serà indiscret declarar aquí que de cinc anys fonc la durada dels nostres estudis en el collegi de Montpeller (1843-1848), e la distribució del temps, tal qual la proposam. Am millors metodos qu'els qui reinaven a-les-ores sens oposició, mercès al monopoli de l'Universitat, auriem pogut abreviar-se e ser de més profit, no oblidant-se res de l'ensenyança, pus no convé callar que la sagrada e reverenda rutina ens ensenyava algunes coses inútils, suspectes o falses, e no avem de dir així com és per excusar als aprenents feina superflua e temps perdut.

Ventura que compensaven els catedratics la deficiencia dels metodos e dels llibres de text, e qu'els deixebles de bona voluntat seguien el consell del rellotge de sol, notable per l'oportuna inscripció llatina: *Utere præsenti, memor ultimæ*. Per a mi l'ultima ora no era la de passar a l'altre món, sinó la de sortir de la galera, perquè no res m'agradava del collegi, fòra del treball d'es-

tudi e classe. E més encare m'agradà quand poguí estudiar en llibertat plena-
ria, procurant satisfer una curiositat qui sembla prou a la sed del bevedor,
que no s'apaga bevent, ni avui meteix queda del tot satisfeta.

Abans d'entrar de collegial sabia un poc de llatí, l'espanyol, les quatre re-
gles, algun tant de geografia e d'istoria sagrada, e del francès lo qu'es pod
apendre sens la practica diaria, am mestre e llibres.

Dels cinc anys de col·legi, quasi ting per perdudes les ores d'estudi empra-
des a traduir en greg e llatí, a versificar en esta llengua, e també l'apendre
lliçons, majorment de gramatica.

És arriesa escriure en idiomes morts, e prou fa qui arriba a comprendre lo
qu'han escrit els autors antics. Fabricar greg e llatí no és altre cosa que fa-
bricar solecismes e barbarismes, sobre-tot vestint la pensa moderna de la for-
ma antiga, com si fos possible pintar, descriure, esprimir en llengües mortes,
coses, idees e sentiments nous e vivents.

Lo meteix direm dels versos imitats del llatí: basta enterar-se de la proso-
dia e metrica per a saber en lo possible la mecanica e economia de la llengua
poetica en ses principals varietats. Les mones de Virgili, Oraci, Ovidi e altres,
no poden ser més que mones, manada servil d'imitadors.

Aquell temps preciós, quasi perdut en exercicis poc menys qu'inutills, auria
produit altre fruita si s'agués emprat en llegir, explicar e meditar els antics
textos: no hi hà metodo més agradable ni més profitós d'apendre les llengües
mortes, deixant parlar els morts, unics mestres d'elles, escoltant atentament lo
que resen en sos escrits. Tot lo demés seria impertinent e contrari a l'ense-
nyança racional.

La mania d'escriure en greg e llatí ha causat en grand part la ruïna de les
lletres classiques; ni podia menys de succeir així, perquè gramatiques e dic-
cionaris no tenien altre objecte que la fabricació del greg e llatí artificial, en
llog de servir unicament per a la interpretació dels textos.

La gramatica, si és bona e curta, hà de ser llibre de consulta, no de memo-
ria, ni de decorar-se, com la doctrina cristiana; que no es tracta de creure,
sinó de saber segurament. El meteix mestre hà de ser gramatica e diccionari
vivent: ell hà de sebre les dificultats, ell hà de respondre a les preguntes, pro-
vocant-les abilment, despertant la curiositat dels deixebles. En llog de diccio-
naris de bulto, qui no sempre valen lo qui costen, bastarà que l'autor d'expli-
cació vagi acompanyat del seu vocabulari e de les necessaries notes gramati-
cals, e així se guanya temps, concentrada l'atenció en la llengua particular e
propria de l'autor, repetint-se, en tots els que s'agen d'explicar, el meteix me-
todo; e no n'hi hà de millor, perquè permet d'apendre istoricament la llengua,
sens confondre les epoques, pujant e devallant de pic en pic; e de tant de
rivulets se forma un riu caudalós.

E no cal fer-ho d'altre manera per l'idioma nacional: la gramatica s'hà
d'apendre llegint els bons autors, qui no falten. Sols seria necessari fer-ne no-
ves edicions acomodant-les als estudis. De les croniques soles n'hi hà un bon
grapat, pujant, per exemple, d'en Pere Miquel Carbonell fins al rei en Jaume I,
e seguint la meteixa gradació pels moralistes e altres.

Excusat és reparar que l'ensenyança del català serà paralela a la del greg
e llatí, e que l'idioma natural serà també l'idioma de les aules. No d'altre ma-
nera s'hà de transformar la llengua materna, renovada de la dels avis e corret-

gida, millorada, augmentada en lo necessari de la corrent abundosa de les llengües mortes, despullant-se de la barbaritat que li queda e transfigurant sa fesomia per la reforma de l'ortografia, encare tant arbitraria e extravagant a parer dels qui tenen lletres.

Estes reformes no cal que siguen obres d'ignorants, suposat que no valen res si no estan fundades en la tradició, ajudada de l'etimologia e analogia. Els mantenidors de la llengua pura e genuina és precis que tinguen coneixements segurs de la seva istoria, origen e formació, e no es necessita ser academic per a cumplir la tasca; encare que no seria de més una academia de l'idioma català, formada de catalans; e, mentres-tant, una catedra publica en l'Universitat de Barcelona, que per cert és prou estrany que no s'ensenyin llengua e istoria de la literatura patria en la capital de Catalunya; no siga cosa que de lo que més necessiten agin d'instruir-se els catalans fòra de casa, si és que no volen rebre lliçons dels qui aprenen el català com una llengua morta, per llibres e manuscrits.

Bastaria aquesta consideració a justificar l'urgencia d'una escola catalana de bones lletres en cada ciutat de Catalunya, de manera qu'els fills de la terra mamessin la llet de la mare, e no de la madrastra. E no cal cansar-se de repetir que, si s'acaba la llengua, s'acaba la patria, e de la tradició nacional no queda més que la memoria.

Si els joves catalans cursaven així com deurien gramatica, umanitats, ciencias e filosofia, tenint educació domestica, no serien tributaris de la retorica castellana ni de la sofistica francesa, perniciosos a l'enginy català; s'alimentarien al pit de la mare patria, e traurien l'idioma dels braços de les dides estranyes; e obrant així obrarien com a bons fills.

La parla catalana de la gent més ilustrada no és del tot la de la terra, e no es deixa de veure d'aont li ve l'illustració: del castellà e del francès ha sortit un català foraster, quasi bord, sens caracter ni fesomia, tant estragat e esbravat com alguns vins de la terra qui passen la frontera. Barcelona ve a ser la metropoli d'aquêt català cosmopolita e de sabor internacional, tant diferent de forma e de giros del qu'escriu la gent culta com la roba dels diumenges e festes ho és de la dels dies feners. Ni tampoc val molt l'idioma bastant artificial dels qui fan llibres, revistes e periodics, e dels qui parlen en les societats literaries. E és la causa que no vessa del cap ni del cor de Catalunya, essent català d'imitació, desnaturat per la gent de ploma, avesada a vestir la pensa a la moda de França o de Castella, combinant a vegades les modes de Paris e de Madrit: ni espanyols, ni francesos, ni catalans, pus prou sabem que l'abit no fa el monjo. Més valdria tornar a la barretina, al gec curt, a la faixa, als calçons de vellut, a la mitja e a les espardenyes, menjant-se l'escudella popular e alçant el porró, com s'usa en la pagesia e en la montanya.

No hi hà que ponderar lo que s'enriquiria la llengua de les aules per la practica diaria dels autors de l'edat greco-llatina e dels escriptors catalans del bell temps, del segle tretze ençà, segons lo que repara el moralista: *Sumuntur e conversantibus mores*; doncs no és altre cosa la lectura e explicació de l'aula qu'una conversa am la societat selecta dels temps passats.

En les aules de l'escola de bones lletres apendrien els joves a parlar e escriure de tota cosa am propietat, claredat e elegancia, conformant-se al genit

de l'idioma e de la raça, sens dependencia de les nacions veïnes, tal qual convé a la familia catalana, prou coneguda e anomenada en l'istoria.

Suposem tres generacions selectes, educades e instruides d'esta manera, metges, advocats, sacerdots, enginyers, periodistes, escriptors, professors e altres representants de les professions lliberals, nodrits del pa de forment e del vi generós de les escoles catalanes renovades, regenerades per mestres, llibres e metodos catalans, e exercent la llegitima influencia en els sostres més baixos del poble, que si de baix puja la força, de dalt devalla la llum, e la més fertil terra no produeix sens sol e pluja; suposem, doncs, que de la sal de la saviesa rebi vida nova Catalunya: quedarà assegurada la fortuna de la patria e ningú s'atrevirà a escarnir-la, perquè lletres, arts e ciencies tot-om les acata, e de la cultura e illustració viuen les nacions, per petites que siguen, en la memoria dels omens.

No és lo que proposam en les planes de L'AVENÇ com el proposit de l'ingenios cavaller errant, intentant ressucitar la morta e enterrada cavalleria; ni tampoc és cas de fer miracles, sinó de provar lo que no s'ha provat mai en terra catalana, e ja seria temps de fer la prova, pus ha demostrat la renai-xença qu'encare hi hà vida literaria en Catalunya e vitalitat bastant per produir obres molt diferents de les recompensades pel consistori dels Jocs Florals e altres sociedats academiques.

Lo que s'hà de fer, prou fort ho crida l'experiencia, si la volem escoltar. En llog d'anar a l'escola de les nacions llatines, qui reneguen sa mare e giren l'esquena a l'ensenyança classica dels tres segles anteriors al nostre, provem de renovar la literatura catalana am l'ajuda dels antics, explicant e estudiant les seves obres, demanant a tals mestres lliçons de gust e d'estil, aprenent d'ells l'art dificil de pensar e de comprendre.

D'altre manera no sortirem de l'imitació servil e de la barbarie que cada die va creixent e conquerint les literatures veïnes per culpa seva, com que la peresa, mare de l'ignorancia, ha persuadit a no pocs escriptors espanyols, italians e francesos, que l'originalitat de l'enginy no vol dir disciplina, ni necessita de models, per perfets que siguen, e que tot lo nou hà de ser bo.

Seria un altre assumpto discutir la poetica e la retorica dels naturistes, impressionistes, decadents, e així arreu, e no són més que presumits, fanatics o xarlatans, de poquissima invenció, mirats de prop, que d'enfora enlluernen als flacs de vista e pareixen tal vegada lo que no són. Gent vulgar e cobdiciosa, qui de la noble professió de les lletres ha fet una industria lucrativa, un ofici de menestral, sustint la fotografia a la pintura, la lletgesa a l'estetica, lo podrit a lo sà, la brutesa a la netedat, estragant la moral, el seny e la llengua; apostols de mala fè, predicant lo contrari de la bona nova, fugint del public ilustrat, e, lo meteix qu'els barbaros de la primera revolució francesa, aduldors servils de la canalla.

Si per ells s'educava la democracia, no tardaria a morir podrida e consumida d'un mal qui no té cura: de la corrupció del seny e de la conciencia, pitjor qu'el fog de Sant Antoni. Perill tremendo que no consideren els inoculadors del mal francès, devots o esclaus de la moda, regina dels bambuls qui viuen sens memoria ni previsió, no recordant-se d'air, no pensant a demà, lleugers de cap e de cor, com que l'un és vuid e l'altre sec.

En bones mans estaria l'anima de la patria dirigida pels concells e exem-

ples d'aquets miserables casuistes de la literatura e de l'art, qui, sens una mica de judici, alcen bandera de crítics, e no saben què cosa és crítica. Com ho hân de saber, si no hân après d'altres mestres que de la seva vanitat e arriesa?

Considerada Catalunya en sa vida de tants de segles, en son temperament e genit, té fesomia prou distinta de la de les altres nacions novo-llatines, e la meteixa dependència política e administrativa no ha bastat a llevar-li l'originalitat propia de les races energiques. Encare viu aquell poderós organisme, sinó nodrit de la sang rica e bullent dels anys de gloria, al menys animat d'una força vital qui necessita d'aliments de bon suc, e no s'hà d'apagar com un llum per falta d'oli. De l'instrucció cobrarà vigor la vitalitat mental, e, renovada la pensa, renovar-se hà l'idioma nacional: cervell nou, llengua nova.

És precis confessar que la d'avui és llengua de pobre, però sempre viva e popular, encare que prou desfigurada fòra del camp e de la montanya, més conservada de la gent senzilla que de la major part dels qui en les escoles aprenen, oblidant la tradició. Pus essent l'idioma de la terra la propia veu de la patria, convé denejar-lo, purificar-lo, regenerar-lo e trempar-lo dins la corrent de la parla del bon temps, retrobant la tradició perduda e quasi oblidada, e aquella manera propia dels antics escriptors catalans de contar les coses succeïdes en tota claredat, sens adornos inútils e fòra de l'assumpto.

En quant a l'art e metodo, no hi hà millors mestres qu'els deixebles de les Gracies e de les Muses, patrones de les escoles classiques. Qui de tals mestres no ha rebut l'ensenyança, ni pod dir-se de veres ome de lletres, ni vanagloriar-se justament d'aver estudiat. Llegs són els qui no han professat la religió de l'ordre sagrat de la cavalleria literaria ni rebut el baptisme de les umanitats. En temps dels frares, convents hi avia aont rebien els nois una instrucció sumaria e molt elemental, en l'escola de baix, per cert ben anomenada. L'escola de baix ja la tenim, e de millors condicions que la dels frares. Lo que falta és el pis principal, açò és, el nivell o sostre de l'escola catalana de lletres umanes, donant com a mestres als escolans aquells autors de la terra qui són l'onor e gloria de la literatura patria, juntament amb els escriptors classics gregs e llatins, sants e patrons de la gent lletruda. Ells hân de ser els regents de les catedres, mestres dels meteixos catedratics. Dels primers aprendrà la joventut a reformar la parla, llegint sos llibres, deposit «del pus bell catalanesc del món»; e dels altres treuran la sustancia e aliment de l'esperit, com de les flors belles o suaus xupant el suc fan mel les abelles.

Reforma, més que necessaria, urgent e bona de fer per a be de la patria. Lo més difícil serà començar-la, aprofitant els rars elements d'avui per una seria renaixença dels estudis classics, e la bona voluntat dels mestres e dels deixebles. Els deixebles no feren falta, e els primers mestres aprendran ensenyant, inspirant-se de l'amor de la veritat e de la patria.

Tres generacions d'estudiants bastarien per a cumplir esta revolució pacífica, sens renou ni trafeg, com se fan les obres bones e grands, modestament e en silenci, treballant amb ardor e fe, esperant e confiant en la resurrecció gloriosa.

Ajudada dels seus fills, e per ells regenerada, del llit aont jeu esmortuida, s'alçaria Catalunya sana e forta, tant florida com la primavera, fresca com la rosada d'estiu, e resplendent com el sol llevant. *Fiat lux!* e coralment ho

désitjem, perquè si no es fa prompte la reforma dels estudis de segona ensenyança a favor de la regeneració de la patria, la renaixença catalana d'avui die no serà més que fum e pols abans d'acabar-se la centuria. De la significació e conseqüències del renaixement de les lletres catalanes no faltaria en Castella qui fes una comedia satirica, que solen riure els castellans de les miseries dels catalans; e per cert que tindrien motius de riure si, després de tant cridar e gemegar, lo meteix que la montanya de la fabula, paria Montjuic un ratolí.

JOSEP MIQUEL GUARDIA

P. D. L'escola catalana de bones lletres ferà selecció de mestres lo meteix que de deixebles. Tres catedratics de ciencies matematicques, fisiques e naturals; tres de lletres: gramatica, umanitats e filosofia; un de geografia e historia. No més de vint o vint i cinc deixebles en les aules. La classe, d'una ora, e lo més ora e mitja. Variar les materies, alternant ciencies e lletres, treball e recreació, de manera que ni es cansi l'atenció ni s'apagui la curiositat, e que descansi l'enteniment per l'exercici. Vuit o nou ores entre classes e estudi basten si s'empren be. L'enteniment dels joves hà de refrescar-se, com la sang, pel moviment e l'aire pur. Un any de treball seguit, o siga dèu mesos d'estudi metodic, sota la direcció de bons mestres, representa una suma grand de coneixements. Sempre recordaré qu'essent catedratic d'umanitats en el col·legi de Santa Barbara, aprofitant les bones disposicions dels deixebles, vaig poder explicar, entre octubre e agost, tres cants d'Omer, tres oracions de Demostenes, una tragedia de Sofocles, una comedia d'Aristofanes, un dialleg de Plató, sens perjudici de les altres explicacions d'autors llatins e francesos, ademés dels exercicis diaris e d'un precís de l'istoria de la literatura llatina. Això sí, que tot-om estudiava e ningú dormia. E basti aquèt fet d'experiencia per mostrar lo qu'es pod fer en les aules, quand deixebles e mestres tenen present l'ultima paraula d'aquell emperador romà qui va morir dient *Laboremus*. Siga aquèt el lema de les escoles catalanes de bones lletres, e la barca de la patria arribarà a bon port.—J. M. G.

LA LLEGENDA DE JOAN GARÍ

PER

MAURICI SPRONCK

(Traduit del *Figaro illustré* de Maig de 1891)

quarante kilometres de Barcelona, si fa no fa, cap a ponent, en la direcció de Saragossa, el Montserrat s'aixeca, dominant am son enorme amplaria els derrers contreforts dels Pirineus. Allí és ont les santes llegendes han col·locat l'ermità Joan Garí. Desde temps molt antics, cada any, en die fixo, grand partida de fidels segueixen acudint-hi; i ni la meteixa imatge miraculosa de la Verge negra, els seus tresors i la seva iglesia, no són pas l'objecte d'una veneració més popular qu'el feresteg retiro qu'abrigà l'ome de Déu els seus pecats i la seva expiació.

La cova és oberta en la paret abrupte de la profunda esquerra que va esberlar la montanya en dugues fins al terç de la seva alçaria fa ja dinou cents anys, a l'ora i en el minut justos que, a Jerusalem, el vel del temple es va esquinçar pel mitj, mentre qu'el Salvador espirava sobre la creu. S'arriba an aqueix cau aspre, estret i baix, per un perillós viarany que puja en giragonces per sobre dels ronegs bastiments monastics. Avui die està clos amb una reixa segellada. En el fondo, en la penombra, l'estatua de l'anacoreta, seguda en terra, acariciada per les eures, tacada de plaques de floridura, agafa, am sa grogor, un aspecte mitj fantàstic. El paviment està cobert d'una capa espessa de tarjetes de visita espuntades, estrany omenatge de les animes piadoses an aquell qu'hi va passar sa vida a la vegada mistica i romanesca.

Aqueixa vida no costa pas gaire de saber-ne l'istoria. El frare que ven medalles, ciris i escapularis benehits no es nega mai a contar-la, quand li vaga, an els que li demanen, en no essent que llur requesta sembli massa ostensiblement dictada per un futil apetit de curiositat mundana.

* *

De primer la vocació de Joan Garí no l'empenyia pas al renunciament eremític. Avia estat soldat abans d'esser asceta, i a vint anys ja avia guerrejat per

tot arreu contre els sarraïns, invasors de les terres d'Espanya, enemics de Déu i adoradors de tres idoles qui hân nom Mafumet, Apolló i Tervagant. Força vegades avia assistit an els assalts i saqueigs de les viles, i son cor se dilatava en els crids i les barrejes dels combats, als escalaments de les enderrocants muralles, o be en les planes llaurades per les potes dels cavalls i el trepitj dels omens d'armes, allavors qu'am son ample espasa a dugues mans obria's un camí sagnant entre-mitj de les linies paganes. Això era per ell font de goig i de delícies, puix era valent i fort, i res no l'ubriagava tant com els perills i les proueses de les batalles, ni menys la dolçor de sentir el xiu-xiu d'admiració de les noies quand ell passava, tot passejant sa bella presencia carrers a travers.

Un die, però, avent estat estabornit d'un cop de massa a l'atac del castell de Vail-Fonda, va caure presoner dels infidels, i aquèts m'el menaren a llurs ciutats malehides, a peu, les mans lligades darrera l'esquena, i el someteren, igual qu'un esclau, a feines dures i vils, perquè refusava de renegar la fè del Cristo per sacrificar a les impures imatges. Li va caldre viure així en l'umiliació i la miseria, i el seu desespero devingué tant grand, que de poc se mor, lluny dels seus companys, sens socors, sens confessió, pod-ser en estat de pecat, arrossegant com un goç, al llarg de la paret, sa dolorosa agonia.

Aquesta prova li féu fer reflexió. En una ardenta preguera va prometre a Nostro Senyor que, si el guaria i el deslliurava de la servitud, renunciaria per sempre més als plaers i a la societat del món, i qu'es consagraria als devers del solitari en les montanyes del seu país, en un llog escarpat, tant aspre que ni els meteixos cabrers no hi menen llurs remats, i qu'a certes ores solament, qu'el ventijol puja de les valls, s'hi senten algunes notes agudes del cant dels pastors i el cristallí cling-cling de les esquelles penjant del coll de les cabres.

El seu vot fou escoltat: lendemà nit va sentir apaibagar-se la febre que consumia els seus membres, i poc després els prínceps d'Aragó, avent derrotat les tropes dels reis moros i conquerit nombrosos captius, proposaren cambis. Joan Garí es troba entre aquells que l'emir envia en llibertat vers les regions del Nord, i plora d'alegria quand, en compte dels minarets blancs desde ont el muzzim somiqueja els seus crids, veu altre cop els campanars d'iglesia sobresortint dels vilatges.

* * *

Prengué sols el temps necessari de corre a Barcelona per abraçar a son pare i a sa mare; els féu saber son jurament i sa resolució; després, vestit amb una tunica de groixuda llana bruna, ajustada al cos amb una corda, i un bastó a la mà, emprengué la marxa cap a Montserrat am l'intenció de quedar-s'hi.

Comença tot seguit per ell la practica de la vida religiosa, entregant-s'hi am tot l'ardor que duia a la sang i qu'abans gastava en son ofici de soldat. Les llargues oracions, les vetlles meditatives, les mortificacions, els dejunis, li esllanguiren el cos i feren brillar els seus ulls; més la seva anima es va omplir d'una beatitud qui li semblava un gust anticipat de les joies eternals que Déu reserva pels seus elegits en les posades paradisiaques.

En els seus extasis força cops va sentir demunt son cap l'esvolateg dels angels, o be suaus armonies que lliscaven a travers les branques dels arbres sense

que fos possible saber d'ont eixien. Visions de formes blanques i esbeltes apareixien devegades devant seu, i segurament que no eren fantasmagories del diable, perquè jamai no sentia Garí un ben estar més perfet que després d'aquestes aparicions fugitives, i be prou sabia ell per experiència quin aixafament dolorós deixa en els nostros cors la presència dels dimonis.

Com de fet, tots els monstres de l'infern l'avien perseguit al començament de la seva solitud, i avia tingut que lluitar contre les malícies insidioses am què avien intentat irritar els seus sentits. Més, a poc a poc, fadigats i vençuts, s'avien retirat al lluny, i ni ún gosava afrontar l'ome que Déu protegia. Les nits del Dissapte, quand la cavalcada dels bócs i de les bruixes passava al galop prop dels cims del Montserrat, les besties s'encabridaven en els nuvols, totes esparverades, i feien marrada per evitar l'asil de l'ermità. Era conegut dels vilatges de la plana, i la reputació de Joan Garí era grand entre les persones de seny.

Per xò, tant aviat com una dòna o una criatura semblaven presa d'alguna possessió, els hi portaven, i ell els curava. Molt sovint no hi avia necessitat ni de paraules consagrades ni de l'imposició de les mans: desseguit qu'un om entrava en els caminets ferestegs que conduïen a la gruta de l'asceta, els esperits del mal, esporuguits, abandonaven el cos de llurs víctimes i s'els veia distintament escapolir-se a través les erbes, en figura de guilles, de rates, de serpents, de llargandaixos o d'altres animals innobles.

* * *

Tenia trente dos anys, i ja en feia set qu'ignorava el món, quand va succeir l'aventura que per poc li fa perdre l'anima i que va modificar tant profundament el curs de la seva existencia.

La ciutat i provincia de Barcelona eren governades allavors pel comte Jofre. Aquêt senyor, assegurat contre les incursions sarraïnes per la força de les seves armes, servit intelligentment pels seus ministres i estimat dels seus subdits, auria sigut el més feliç dels soberans absoluts si sa filla unica, Riquilda, no agués sofert d'un mal estrany que li agafava a intervals variables i qu'agitava el seu cos am tremolors i bategades involuntaries. No solament els remeis terrenals de la medecina, sinó també els remeis celestials, els exorcismes, avien sigut empleiats en va; d'aquí que, encare que fos meravellósament bonica, cap cavaller no s'hi volia casar.

Son pare tot eren lamentacions; i, am tot i no treure'n res, continuava les seves tentatives terapeutiques am l'esperança tenaç, i com més anava més improbable, d'un resultat final. Més les semmanes s'afegien a les semmanes, i els mesos an els mesos, i les més petites probabilitats de guariment s'avien estroncat, quand el comte va sentir parlar dels increïbles miracles que feia l'ermità del Montserrat.

Hi va veure una prova suprema que no convenia deixar corre, i, reunint una nombrosa escolta de cavallers i de dames, es va dirigir cap a la residencia de l'asceta, a fi de conduir-li sa filla i de deixar-la entre les seves mans fins a l'ora qu'ell auria adquirit la certitud qu'era ja deslliurada de tota mena de malefics.

Era una grand imprudencia, i qu'el fet d'aver viscut a l'edat mitjana no

excusa prou. Això va esser la causa d'incalculables desgracies i de crims, que no aurién certament obtingut la misericordia de Déu si aquesta misericordia no fos infinida.

*
*
*

Com de fet, quand els dimonis varen deixar a la Riquilda va esser sols per a llençar-se sense pietat sobre Joan Garí. Pobre ome! Mai no l'avien assaltat am tant de furia!

Ell prou se mortificava am persistencia; ell prou s'agenollava en terra, premint entre els seus braços la creu umil de fusta, qu'era abans per ell font de pau i de fè: lo qu'és are la seva anima volava envers altres objectes, i imatges profanes tormentaven la seva pensa. Ja no sentia el ressò dels cantic que cantaven els benaventurats; ja no sentia, tot dormint, passar sobre son front l'alè dels angels; i aduc se sorprenia dolent-se dels vots eternals que lligaven sa joventut i sa força en aquell ombrivol desert. Perquè no era encare soldat, corrent món i cercant fortuna? Perquè avia baratat la cota de malla am l'abit de burell, qu'are li pesava més qu'els seus antics ormeigs d'acer? Tristesa i miseria! Era menos lliure i menos ric are que quand patia l'esclavatge en les ciutats dels reis moros.

Ell be sospità un moment que la vista de sa companyona podia no esser estranya an els seus mals ensomnis. Descendint allavors al fons del seu cor, l'avía interrogat am la minuciositat d'un atent director: res de sospitós no li era aparegut. I, no obstant, diferents cops, per més certitud, avia tornat sobre lo meteix, enumerant-se a la menuda les perfeccions de Riquilda, evocant amb una complacencia inconscient el seu finissim perfil de verge, un poc delicat i palit; el seu caminar, el sò de la seva veu, la claretat dels seus ulls, la gracia dels seus gestos, tot lo qu'en ella agués pugut suscitar una causa de seducció perillosa. Aquèts examens intims, freqüentment renovats, avien dissipat els seus duptes: estava segur d'ell meteix, senyor dels seus sentits i inaccessible al pecat.

Altrement, quand ell parlava ane la noia, ho feia sempre amb un to de brusquedat altiva, a fi d'apartar millor la més petita tentació de familiaritat amical. Ell manava, i ella obeïa, poruga i muda d'admiració devant d'aquell ome que domptava la potencia de les tenebres.

Un vespre, no obstant, en mitj de la calma crepuscular, com ella s'avía descalçat per anar a cullir un ramell de lliris en flor a l'altre vora del torrent, prop d'una especie de conca arenosa plena de transparent aigua, Garí la va veure sense qu'ella ho sospités, i va sentir-ne una soptada commoció.

L'ome es trobava en un d'aquèts periodos de torbació ont les idees més contradictories es topaven en desordre en el caos del seu esperit. Ell auria vulgut experimentar algun atroç sofriment físic, el desllorigament del cavallet, o l'orrible agonia del fog, o pitjor encare, no pas per mortificar la càrn infame, no pas per guanyar la gloria del martiri, sinó per la voluptat sola del torment. Incoercibles energies s'aplegaven dintre el seu pit, i quand la Riquilda es va adonar d'ell i s'hi va acostar, una flamarada se n'hi en va dur la raó, i va començar a parlar-li d'amor, com un boig, sense compendre les seves propries paraules.

Més ella les comprenia, anque no n'avia sentit mai de semblants, i ella les escoltava am delícies; i restaren l'un al costat de l'altre mentre que la nit pujava envers ells, desde el fons de les planes, silenciosa i lenta. A l'auba solament es va adormir la dona tot somrient, a l'ora indecisa que l'oritzó es tenyia de blancors i qu'els morents estels s'esborraven a través del cel.

I aviat, des que la llum del sol va aver invadit l'espai, va dissipar de sopte, com si fos una boira matinal, el deliri de passió qu'avia alucinat a Joan Garí. L'ome es redressà tot esgarifat; va veure el seu crim; en un segon va judicar-ne l'infamia inesborrable; i ell, que no avia tremolat devant de cap perill, es glaçava de por pensant en el comte Jofre. L'ira divina l'espantava menos, en aquell moment, que la vergonya publica de la justícia umana, i d'aquesta, sobretot, volia escapolir-se.

Supplicar a la Riquilda que callés? Implorar la seva pietat i el seu perdó? Quin afront! Quina impossibilitat! Admetent qu'ella fos prou abil per dissimular de moment llur falta comú, trigaria gaire a trair-se ella meteixa, quand fóra de retorn al palau patern? I la contemplava adormida i serena; li venia al pensament el temps qu'encare ella no avia vingut a torbar-lo en la seva soledat, aquell temps qu'ell vivia feliç i que no tornaria mai més, i que li semblava passat desde sigles. A poc a poc, pensant qu'ella avia sigut el primer origen de la seva perdició, sentia una rabia sorda, i després un odi furiós invadir-lo contre ella; paraules d'injuries brutals li xiulaven entre els llavis; una necessitat de masegar-la, de dar-li la mort, injectava els seus ulls de sang. A la fi, fent un crid ferotge, agafa un ganivet, i, soptadament ubriag de febre, d'ira i d'angunia, li talla el coll.

Allavors, sense esperar sisquera qu'el cadavre fos fred, va fer un clot en terra, hi va dipositar la seva víctima, i va fugir camps a través, a la ventura, tot dret devant d'ell, interpelant am frases incoerents els pagesos que trobava pel camí.

* * *

Va anar així molt temps errant, demanant caritat, passant la nit fóra portals, plorant la seva caiguda, més miserable qu'els més pobres d'aquét món, que posseeixen la suprema riquesa del dormir. Vanament extenia cap al cel les seves mans escardalenques per implorar el repòs de la seva consciència: cap paraula de dalt no consolava el seu penediment. Força cops va creure's prop de la mort, i com més a la bora se la veia més por li feia, puix la mort era la condemnaçió sense esperança en l'eternitat.

Cansat d'arrossegar per tot arreu el seu carreg de crims, ell auria vulgut, al menos, alleugerir-ne el pes i trobar una altre anima ont pugués depositar l'abominable secret de la seva. Un sol ome, el vicari de Jesucrist, el representant del mestre crucificat que no avia malehit als seus butxins, li semblava prou poderós per rellevar-lo am la seva absolució, i va resoldre anar a implorar-la a Roma meteix. Va marxar, doncs, com pelegrí, recorrent desconegudes encontrades, per ont els bandolers per poc no el maten, acabant de malmetre-li el cos i d'emblanquir-li els cabells la sed, la fam i la fredor que va patir pel camí. Va esser tanta la pena i l'angunia, qu'estava fet un vell quand va arribar a la ciutat santa perquè li sentís la confessió el successor de l'apostol Pere.

L'Apostoli el va escoltar am mansuetud i li va aixugar les llagrimes; però no el va voler absoldre immediatament de les seves malvestats ans qu'ell agués merescut el perdó per medi d'un nou i llarg periodo de remordiment i de virtuts. Més va assegurar-li qu'aquesta expiació no resultaria inútil: vindria un die que Déu meteix li indicaria, am senyals manifestes, qu'els seus pecats eren perdonats. Solament que, avent sucumbit per orgull, per confiança presumptuosa en la seva saviesa i en la seva força, am l'umilitat era qu'ell avia de rescatar la seva salvació; amb una umilitat tal qu'el món fins allavors no n'agués mai vist exemple.

Tornaria al Montserrat, caminant de quatre grapes, no badant boca, no aixecant els ulls vers el cel, nodrint-se sols d'erbes i d'arrels, igual que les besties en els boscos, i continuaria vivint així fins a l'ora que rebés el signe del seu perdó. Allavors tota brutícia fóra rentada en la seva anima, i la felicitat perduda hi tornaria a florir.

* * *

Vint-i-set anys varen passar. Ja ningú es recordava de Joan Garí, be qu'ell seguia abitant la cova testimoni de la seva santedat i dels seus mancaments; però are no hi entrava sinó de nit, com una bestia fera, i el resto del temps s'arrossegava pels caminals, cercant menjar, fugint dels omes i esperant l'indulgència divina. A poc a poc la seva vestimenta, podrida per l'aigua i espellifada pels esbarzers, avia anat caient a bocins, i la nuesa d'aquell ome restava sols coberta de pèls llargs i espessos, semblants a la pell dels llops i dels óssos.

Els pastors que per casualitat l'avien pogut veure, no el regoneixien pas i en fugien.

Are, doncs, un die que Jofre caçava per la montanya, la seva gent van agafar l'ermità, i el comte, creient qu'es tractava d'un animal d'una especie rara, el va fer portar a Barcelona per ensenyar-lo an els seus amigs i fer-lo servir de diversió a les festes.

L'exibien després dels tiberis, dels quals ne rebia les engrunes, i les dones i les criatures s'el miraven am terror, am tot i portar en el coll una pesant cadena de ferro. També el poble era sovint admès a contemplar-lo per entre els barrons d'una grand gabia, en qual cas calia vigilar molt, perquè sinó me li aurién aixafat el cap a cop de pedres: tal era el fastig i repugnancia que feia a tot-om que s'el mirava.

I ell suportava sense queixar-se els seus sofriments i les seves umiliacions. Fins llur duresa meteixa era per ell una dolçor, i pensava que tot això era acostar-se an el moment ont l'ofrena de la seva penitencia fóra acceptada en pagament dels seus crims. Per últim, va arribar aquesta ora, i en circumstancies tals que no es va pugué posar en dupte llur caracter miraculós.

Una vegada que, com de costum, avien menat l'ermità devant de la cort de Barcelona, es va sentir una criatura, que la seva dida alletava, cridar an'el captiu am veu forta: «—Aixeca't, Joan Garí, i beneeix a Nostro Senyor, puix ell t'anuncia per boca meva qu'estas perdonat.»

Figurar-se quina emoció hi va aver en aquell saló, sobretot quand se va veure aquell ésser monstruós i pelut, qu'els guardes vigilaven am temença,

aixecar-se, agenollar-se després devant de Jofre, i recontar, am les mans ple-
gades, les abominables tentacions a les quals ell avia cedit.

Déu, avent usat de misericordia, auria sigut poc delicat per al comte el pre-
sentar-se menos generós. Va consentir, doncs, en oblidar-ho tot, i solament va
demanar que li digués el llog ont reposava sa filla, a fi de dar-li sepultura am
totes les onors corresponents a la seva alcuïnia. Per un derrer prodigi, quand
van aver furgat la terra i descobert el cos de la Riquilda, la varen trobar, al
cap de trenta anys, tal com era en vida. Dés que la claror li va aver tocat la
cara, se li van obrir els ulls, el color li va tornar a les galtes, i es va despertar
del seu dormir. Una ratlla prima vermella marcava solament sobre la blan-
cor del seu coll el solc de la daga, i la noia va assegurar que no es recordava
de res de lo succeït.

Aquesta consideració prou devia tenir-la en compte un cavaller de molta
upa que li va consagrar el seu amor poc després, demanant la seva mà. El ca-
sament se va fer, i foren feliços.

* * *

En quant a Joan Garí, es va retirar definitivament al Montserrat i hei va
viure fins a la més extrema vellesa, essent un model de pietat. An aquesta deu
la veneració dels pelegrins; però, en cambi, tota la seva existencia li va val-
guer el ser cantat en el segle xvi per D. Cristofol de Viruès, capità dels exer-
cits del rei Felip II, en un poema de trenta mil versos, qu'are ningú llegeix
perquè es molt llarg, però que conté bellesses admirables si hem de creure lo
qu'en diu l'autor del *Don Quixot*.

JARDINS DE SECÀ

Qui viu a ciutat i no traspassa mai les fites de ses muralles, ni de vista coneix la Naturalesa ni sab del peu qu'es dol.

Encaixonat tot temps de l'any entre l'esquerda que deixen les cases am pisos apilotats, no per ample, sinó per alt, veu el cel acanat a tires, com llustrina blava si està serè, o roba de forros si està nuvol.

L'ombrivola fosquedat dels boscos té d'empescar-se-la per là magre imitació dels parcs, guarnits amb arbres retallats formant a rengles, nèts de bugada, ensenyorits i endressats, ja am plomerets sobre la soca o be amples de baix i prims de dalt, a estil de cedre.

Les tempestats les coneix per les goteres, el fang i els escombriaires; sab qu'es a l'ivern quand rellisca sobre el gel; per la suor coneix l'estiu; pels costipats i pulmonies, els espectacles de l'aire; i de les amples perspectives del paisatge i de la soletat del camp sols n'ha sentit a parlar als poetes i als pagesos.

* * *

Per això meteix, com és llei natural de l'ome vulguer lo que no té, com més endins viu d'una ciutat, més desitja estar-ne ben enfora.

Si té per un passament, puja al tren i les emprèn amb ell per terrers aont se parlin llengües ben estrangeres. Si no pod anar tant lluny, compra una torre i la disfruta per servei obligatori; si ni això pod fer, lloga pis am jardí, que serveix al meteix temps d'esbarjo als veïns de més amunt.

* * *

Però a París són molts, però molts mils, que també anyoren el camp i no tenen ni un cel-obert aont sortir a respirar.

Gent que viuen espessos en cases que s'enfilen fins als nuvols, amb adicions de teulades i golfes i requartets per enquibir-hi estadants; que dormen apilotats en cambres al fons de foscos corredors aont l'umitat és verge i tenyeix les pa-

rets de verd; qu'es floreixen sota goteres, rellogats, sens més claror que la qu'entra per les escletxes acompanyada del vent, ni més atmosfera que la qu'ells mateixos escampen respirant. Gent que s'allotjen en carrers deserts, més freds que l'ivern, llargs, immensos i ben empedrats, això sí, però d'un endressat d'ome pobre, d'una urbanisació malalta, nova, correctament vergonyosa, trista de linies, i més trista i aigualida de color.

Amants del paisatge, no tenen (pobre gent!) ni una finestra que miri al cel, ni un forat a la paret de cara als nuvols per penjar aquells quatre testos qu'els acompanyin cantant la musica de les flors.

*
*
*

I desamparats a la terra, sentint amor per ella, qu'els ha vist neix i els espera, no tenint medis per posseir un trocet d'aquêt planeta, qu'és tant grand, busquen pels barris pobres, pels camps abandonats, pels recons més deserts, un grapat de terroços per llogar, un troç de Naturalesa, una illusió de paisatge, enclòs dintre la tanca d'algun solar qu'espera que l'edifiquin.

Busquen, i venen aquí, a Montmartre. Vénen an aquêt barri, aont queden encare parets llargues que s'extenen seguint els carrers abandonats, amb arbres qu'estiren els braços secs per dessobre de les tanques; aont encare hi hà verdor; aont el cel és ample encare i la terra és de fòra, esperant l'inundació de la ciutat.

Vénen i lloguen un ortet, i ja tenen camp i paisatge, am nuvols a sobre i terra abaix.

*
*
*

El carrer de Caulincourt, els voltants de l'iglesia del Sagrat Cor, el passadiç

dels salzers, i altres carrerons qu'are ho són tant sols de nom, se veuen voltats d'aquestes ortes de pobre.

A dintre dels tancats, dividits com preses de xocolata, es lloguen els jar-

dins i les illusions a tant el pam. Cada troç té el seu amo; cada amo té el seu terror. Una tanca de filferro de galliner, un reixat de fustes podrides o una bardiga, són les fites de cada propietari. El que té un arbre en el seu ort dónaombra an els demés; el que no té arbre ni ombra de la terra, pren la boira del cel, qu'allí no hi falta en tot l'any.

* * *

Lo que hi falta (valga'm Déu!) és aigua a l'estiu, sol a l'ivern, i compassió de l'atmosfera.

Allí, en aquells rasers, la neu hi cau esponjosa, i s'hi gela i s'hi queda atapaïda, esperant que vingui l'estiu. Aquêt arriba traspasant la primavera, i d'una sola alenada fereix les pobres plantes brotades, mata de sed lo qu'abans moria d'aigua, i asseca les fulles, que, encare tendres, s'en van corrent en braços de la tardor.

Quin fred altre cop quand ve l'octubre, en el temps d'aquelles tardes tant curtes qu'an el sol li falten ores per visitar aquells recons! Quina tristesa fan allavors aquells *jardins*, sota aquell gris tant gris! Aquells arbres tant aixelats, mustigs, esllanguits i tísics de soca; aquelles plantes sens anima, d'una verdor esmortuida i sense sang; aquelles flors convalescents, qu'ensopides se troben sota el cel! Com s'hi revolca la boira am sa umida quietud! Com hi baixa el fum de les xemeneies, tenyint-ho tot de negre i bevent-se el color per tot arreu!

És precis que l'ome l'estimi molt el camp per llogar aquells pedaços de pobre, aquell escarni, aquells terrers d'ortigues i esquerdots. És precis que tinga fam i sed de respirar naturalesa per consolar-se d'aquell desert civilisat. I, no obstant, tots se lloguen, tots tenen amo, i és cada ún d'ells una illusió.

Tot-om vol allí tenir l'ort més bonic, més ple de flors, conresat am més carinyo; tots se disputen les llevors i els esqueixos; tots lluiten am la cruesa del vent, amb el fog i el fred de l'atmosfera, i am l'umitat i sequedat de la terra; tots cuiden aquells trocets de jardí com a un malalt, un malalt cronic, un malalt que necessita aires purs i té de viure en el fons d'un quarto umid amb els finestrons oberts.

* * *

El diumenge al dematí, quand tindria d'apuntar el sol, si apuntés, acudeixen an aquelles sales d'ospital a l'aire lliure.

Uns, amb aixades; am pales i martells, altres. Ningú diria qu'aquella gent va allí per disfrutar de la festa; qu'aquells obrers, qu'han treballat fins a la nit abans, descansin amb el treball. Ficats cada hú a la seva gabia, atrafegats, suant a l'estiu i tremolant a l'ivern, claven, apuntalen, piquen i guarneixen cada hú dintre el reixat del seu terme.

Al temps de la sembra graten la terra, aquella terra trepitjada, plena de troços de runa, bocins de llauna i petxines brutes; aquella crosta atapaïda qu'apiloten sota seu les ciutats grans, com a capes geologiques; i, un cop grata, planten les flors forasteres (qu'han portat dintre d'un mocador), mustigues i desmaiades. Si arrelen i l'any és bo, quand ve la sega cullen molt me-

nos de lo qu'avien sembrat; si el temps gira malament, tota flor (pensaments i clavellines) i tota verdura (cols i escaroles) van esllanguint-se a l'apropar-se l'ivern. Acotxen-les com poden aixís qu'arriba, emboliquen am palla els troncs, vesteixen els branquillons am roba bruta, i disfrecen els arbres am prendes ventureres; qu'un barret vell serveix allí per abrigar una clavellina; un llençol suat, el camp de pensaments; i una marfega arnada, una propietat sencera!

Però res hi val. Les flors no volen tapabocques ni bufandes, per més qu'estimin la vida. Planta hi hà que, per no perdre-la, s'encaua ella meteixa dintre el test, dintre el

caixó de petroli o dintre la capsa de fusta que li serveix de pis. Perquè allí tot s'aprofita: una llata de sardines, per sembrar-hi les llevors; un bagul trençat, per camp de geranis i rosers; per llit de les flors més delicades, les gerres d'oli i les botes de matzines. Fins la pisa trencada, els globos de quinqués, les soperes sense nances, les galledes sense fondo, tot se guarda, tot fa servei en aquells jardins sense fulles.

Molts d'aquells jardiniers, cansats d'agricultures, desenganyats, aburrits de sostenir aquella lluita amb elements tant toçuts, busquen noves distraccions an els seus termes.

Si són aficionats al desenrotllo de les forces, ne fan, portant-se allí quatre pesos i aixecant-los, penjant un trapeci, si troben aont penjar-lo, o clavant una

barra que tindria de ser fixa i tambaleja quasi sempre. Si estimen altres exercicis i troben veïns de les mateixes cabories, tiren baranes a terra, ajuntant propietats per fer llog, i en comú posen un jog de botxes. Si senten amor i inclinació per les besties, compren filferros i fustes, piquen mitj'any, i, un cop guarnida una gabia i tancada am forrellat, hi fiquen quatre galli-

nes i els hi tiren blat de moro perquè es distreguin, menjant-s'el, els dies feiners de la setmana.

Les pobres bestioles els passen esperant el sant diumenge, entretenint-se com poden, enfilant-se pels barrots i cantant per fer-se passar la rabia si són de mena alegres; fent ous i covant-los, tot fent la mitjdiada, si són d'un natu-

ral treballador i campetxano; barallant-se a picades, si de genit soptat, pels ultims grans, que s'acaben el dijous, o tot lo més tard el divendres; badallant i menjant-se els ous qu'han covat, el dissapte; i esperant am delit veure arribar la festa, die de segó fresc i fulles tendres i altres gustoses lleminadures.

*
*
*

Un cop l'ome té viram, orta i distraccions, li falta casa.

Necessita un reconet per posar-se a xoplug quand ve la pluja, per fer-seombra quand el sol està mal umorat, per tenir les eines del treball i les provisions de blad de moro.

Com no coneix arquitectes, ni les obres qu'hà d'empendre són d'empenyo, ell meteix se fa un projecte, en el que hi entren les desferres qu'ha pogut arreplegar a copia d'anys i paciència, i qu'ha anat apilotant de mica en mica en el camp qu'en diriam dels treballs o de les penes.

Abans d'empendre'ls, allò sembla una fira de coses ventureres, un encant de ruïnes, una *quiebra* per caiguda. Llistons de totes mides formen per terra una bardica casulana; troços de persianes am més verdet deixat pel temps que senyals de verd del que foren pintades; escapulons de bigues conservant encare el paper encastat de les parets d'aont procedeixen; portes faltades de panys i sobreres d'esquerdes; tot un món ple de ferides; tot destriat, barrejat i fet a troços; tot destenyit, sentint-se a fusta corcada i a malaltia; ple d'arnes tot i de trenyines.

Doncs amb aquells rosegons s'edifiquen la finca. No puguent pujar parets, pugen fustes; pugen fins a un, dèu pams, clavant aquí, apuntalant més amunt, enquibint pedaços i fent remendos; i, en sent a dotze, cobreixen.

Un troç de zinc fa de teulada i la terra de sostre; i, un cop llesta la barraca, més pena fa quand més grand és, perquè més coses velles s'hi apiloten, més desgracies s'hi veuen i més llagues i bendatges treuen a la vergonya de l'aire.

Aquêt i la pluja, i la boira sobre-tot, hi fan estragos. En aquelles llargues vesprades de l'ivern, quand tot neda entre aquell fum d'umitat que mandrós s'arrossega a ran de terra, els nius aquells semblen qu'es fonguin sota el gel, les teulades suen molça, i poc a poc s'ajeuen, fins a quedar a ran de terra; però mentres això no arriba, mentres s'aguanten dretes, ni pel seu decaïment, ni per to-

tes les malures que hi cauen o hi puguin caure, deixen de ser una esperança portada a terme.

Aquella pobre gent tenen barraca, un reconet de món qu'és seu, un cau a

cobert; i si be és un cau am goteres, ells procuren disfrutar-ne, i fins a voltes ne disfruten, que la bona voluntat fa miracles, quand el cor no té brosses ni el cap cabories.

Allí, sobre tres pedres, voltant la cassola que fumeja, preparen un dinar fet més d'illusions que de vianda. Arregla la dona els plats, l'ome feineja, corren i salten les criatures; i quand tots, assentats, volten una mala taula, es treu la tapadora i els crids dels petits fa cor am l'alegria dels grands, i l'aire passa gronxant el bon umor, i hi hà un moment que la felicitat sembla obrir els braços an aquella bona gent; un moment curt, qu'aquells jardins ho semblen, i somriuen les branques, com si vulguessin florir tot d'un plegat.

*
* *

Però ve la nit, la nit gelada i negra, i tot queda altre vegada com mort de pena i fredor. La gent se n'ha anat, i la neu torna a caure a borrallons, baixant sempre, baixant quieta i muda, com tempestat sense veu.

Una nit, una de les més fredes, una criatura de vuit anys, sense altre casa qu'una d'aquelles barraques, va quedar-s'hi en un recó. Tota la nit va xiular el vent, entrant per les juntures, fent trontollar la teulada, tombant els arbres secs; i diu que la noia, al sò d'aquella remor, va quedar-se adormida per no despertar mai més.

Va morir, com les plantes, víctima d'aquells jardins de secà.

SANTIAGO RUSIÑOL

Paris, Abril 1892

«GARIN»

Los Amantes de Teruel van tenir un exit colossal, i el seu autor va ser proclamat un grand geni i el redemptor de la musica i de l'opera nacionals. L'obra, d'espanyola, no en tenia més qu'el ser espanyol el seu autor: en Bretón no empleava motius populars sinó en dos infims fragments de l'opera. A Viena meteix es va fer remarcar la falta de caracter espanyol en els *Amantes*. L'opera del redemptor de la musica nacional no tenia re d'espanyola!... I era bona? Tenia un grand valor musical? Ja coneixen els nostros lectors la critica qu'en va fer Hanslick. El meteix Bretón ha escrit al celebre critic austriac aquestes ratlles: «Hi compost *Los Amantes de Teruel* fa dèu anys, segons el gust regnant llavors a Espanya, baix l'influencia de Meyerbeer: la meva nova opera *Fra Garin*, que s'estrenarà la primavera vinent a Barcelona, serà més musical i més reduida.» L'opera del mestre espanyol era antiquada, llarga i poc musical! Aixís, en Bretón, ni era redemptor ni geni. Per què, doncs, aquell exit colossal i immens amb una opera no gaire musical i tant poc espanyola? Per què l'exit d'are amb els segons *Amantes*?

D'algun temps ençà tot és parlar de la creació de l'opera nacional, i el public, qu'en té les orelles plenes, vol opera espanyola... o d'autor espanyol. Hi hà anys i anys que no ha fet més que sentir i aplaudir autors estrangers. Are en té un d'espanyol. Per fi ha sortit l'anelat mestre! S'ens ha presentat amb un parell d'operes que tenen tot l'aspecte de grands operes: operes am llargs duos d'amor i concertants a l'italiana, am prolegs i epilegs, am balls, am balades, amb imnes, am preludis fugats, am tempestats i tot; operes d'una orquestració estupenda, am més notes cada partitura que la més enrevessada partitura de Wagner. I el public l'ha trobat superior. Devant de tanta complicació i aparato, el public nostro s'ha hagut de creure a la força qu'el mestre espanyol en sabia tant com el primer.

Se sab qu'en Bretón té influents i alts protectors, que té un nuvol d'amigs qu'han fet lo que no es pod dir per assegurar l'exit de les seves dugues operes. Ni aquestes proteccions i amistats, ni el desitj de tot-om de tenir un autor espanyol, aurién sigut prous per a imposar aquestes dugues operes a un public força intelligent, que, si els primers moments agués pugut ser enganyat per tanta complicació i aparato o encegat pel sentiment patriotic, auria comprès ben aviat que no es tractava de cap geni, ni molt menos. Però el nostro té una instrucció musical ben poc solida. Abans tenia una bona educació musical a l'italiana. Sentia ben interpretats els millors musics italians, i els que més afinitat amb ells tenien. Després n'ha anat sentint de totes bandes: ha sentit musica francesa de Meyerbeer, Gounod i Bizet; musica alemana de Wagner, Weber i Gluck; musica italiana moderna de Verdi. En unes quantes series de concerts, sense cap ordre, ha sentit musica de totes les epoques i de tots els països; de tot n'ha sentit una mica no més, i sempre mal executat i sense cap direcció artistica. Així no s'ha format cap gust: ha perdut el que tenia, i are les operes li agraden tant més quant més confusió de gustos i d'estils hi hà en les meteixes. El *Mefistofele* ha sigut una de les operes qu'aquèts dèu ultims anys han entusiasmat més al public de Barcelona.

El nostro public no es podia adonar que les operes del mestre espanyol eren ben poca cosa: aquestes li avien de semblar tant bones com qualsevol de les qu'avía aplaudit fins are. I no podia deixar d'aplaudir, aplaudir força, freneticament, tractant-se, com se tractava, d'obres espanyoles. I els quants aficionats que, endevinant qu'amb en Bretón no s'anava enllog, s'hi van posar resoltament en contre, am la

seva actitud també han contribuït bon xic a l'èxit del music espanyol, del pobre artista que necessita protecció, del geni que fa coses tant estupendes!

En Bretón accepta les ovacions delirants dels públics espanyols, consent ben bé que s'el proclami geni i redemptor, per a després anar a l'estranger i confessar qu'efectivament la seva òpera no val gaire. No ens ho ve a dir a nosaltres: «—Téniu: aquí us porto una òpera poc musical, d'un gust antiquat, un ensaig d'òpera.» Ho va anar a dir allí dalt, després d'aver-se deixat encensar aquí; allí dalt, ont sabia que no se les avia am crítics de per riure. Ja en teníam prou amb això, amb això i els *Amantes*, per a fer-nos carreg de l'òme i del music. Si no n'aguéssim tingut prou, are amb el *Garín* ens auríam acabat de fer el carreg. Aquí aplaudim els *Amantes*: doncs s'ens fa de seguida una òpera d'argument català. En un any i mitj és feta: basten un parell de visites a Montserrat, agafar quatre cançons de la terra i malmetre una llegenda catalana. Òpera india feria el Sr. Bretón si a l'Índia l'aplaudissin, i li seria tant facil com fer-la catalana. Posant-hi quatre dances índies i canviant el títol, el meteix *Garín* podria servir. Perquè el *Garín* dels Srs. Bretón i Fereal té ben poc que veure am la llegenda de Joan Garí. Fins aquell imne a la Naturalesa auria estat millor en boca d'un asceta budista que d'un eremita cristià.

Per a complaure als catalans en Bretón agafa una llegenda catalana, i tria la de Joan Garí. Aquesta llegenda, qu'ell prefereix a tantes altres, per què la malmet? Si no li anava tal com era, si hi avia de fer profundes modificacions, podia agafar-ne una altra. I tant dolenta era, que n'ha aprofitat tant poc? No n'auria pogut fer un drama religiós i filosòfic, com el *Parsifal* de Wagner, com un misteri de l'edat mitja? Sense necessitat de modificar la llegenda, Maurice Spronck va fer el cuento deliciós qu'en aquèl meteix numero traduïm del *Figaro illustré* del maig de l'altre any. Aquèl cuento té escenes hermosíssimes, deixa endevinar el drama líric qu'es podia aver tret de la llegenda de Joan Garí: un drama religiós, poèmatic, tot ple de la santedat del Montserrat. En Bretón ha vulgut umanisar la llegenda i l'ha desfigurada. Déu li perdoni! Però, deixant aquesta desfiguració apart, val el drama dels Srs. Bretón i Fereal? És un drama de debó? Cal fixar-se en el *libretto*. El *libretto* té una importància capital en el drama líric... Vejam aquèl *libretto*.

Els autors del drama *Garín* no van vulguer saber res amb el dimoni de la llegenda. En aquesta el dimoni vol fer caure en pecat a Joan Garí, el sant anacoreta, am lo qual conseguiria un senyalat triomf sobre Déu. Els autors no van comprendre qu'el dimoni era un símbol de les passions carnals, que no era un personatge necessari per al moviment del drama, i, vulguent-lo suprimir, pod-ser per semblar-los mal això de fer sortir un dimoni a les taules, el van substituir per un personatge de la seva invenció, un tal Teudo, el qual vol venjar-se de Fra Garí, que l'avíam mitj mort després de seduir-li la seva estimada. Però per en Teudo no auria sigut cap venjança lo qu'el dimoni procura en la llegenda, qu'és fer caure en pecat a l'anacoreta. El dimoni consegueix un triomf immens fent pecar a l'ermità: en Teudo no conseguiria res am qu'el que va seduir la seva estimada seduís are una noia jove i hermosa. Per a justificar que Teudo vulgui fer portar a Montserrat Vitilda, la filla del comte de Barcelona, el *librettista* s'ha tingut d'inventar tota una istoria. Garí té un fill, aquèl fill és precisament patge de la filla del comte Wifredo, i patge i comtesa estan enamorats. Am l'anada de Vitilda a Montserrat, Garí ferà la desgracia del seu propi fill, i Teudo estarà venjat. Com justificar l'anada a Montserrat? En la llegenda, Riquildis (1) és posseïda del dimoni, i la porten a Montserrat, ont hà de passar nou dies sola am l'anacoreta, única penitència que podrà lliurar-la d'aquell. En el *libretto* no se sab ben bé per què porten

(1) Es a dir, Vitilda. «I nomi storici di Riquildis e del Vescovo Gundemaro furono dagli autori, per eufonia, cambiati in quelli di Vitilda e Teodimiro.»—(Nota del *libretto*.)

Vitilda a Montserrat. Ja hi hà alguna cosa de mals esperits. A lo menos aixís ho creu el bisbe Teodimiro:

...dite al gran Wifredo,
diletto figlio nostro, che Vitilda
dallo spirito del mal, pur troppo è invasa!

Això és l'opinió del bisbe. Els *contadini* de la primera escena ja saben quina és la causa de l'esperitament de la filla del comte. Ho saben primer qu'aquêt i primer qu'el patge Aldo:

Di tutto quel che dite
del diavol, di Vitilda,
Sapete chi ne ha colpa?

TUTTI

(con estrema curiosità)

Chi mai?... Dite?

PRIMO GRUPPO (ridendo)

L'Amor!

I encare hi hà una altra cosa: el comte Wifredo vol casar la noia amb un tal Lotario. Que Vitilda no vulgui casar-se amb aquêt Lotario perquè estima a un patge seu, té que veure alguna cosa amb el dimoni? Per què invadeix el dimoni a la noia? Per a que la portin a Montserrat? Ja tenim dimoni en el *libretto*! I per no vulguer saber re amb ell, el *librettista* s'avia inventat Teudos i Edwiges, Aldos i Lotarios... Sigui per lo que sigui, ja tenim a Vitilda camí de Montserrat, cap a anar passar uns quants dies amb el sant anacoreta, finits eis quals s'hà de casar am Lotario. Tots han vulgut que Vitilda anés a Montserrat: Teudo per a venjar-se de Garí, fent-lo pecar am l'estimada del seu fill Aldo, com avia pecat am la d'ell; Aldo, perquè confia qu'el sant varó es compadirà dels seus amors; el bisbe, per a treure els mals esperits de la filla del comte; i el comte... perquè li ho diuen, i vol el be de sa filla, i desitja qu'es casi aviat am Lotario. L'escena en què Wifredo confia sa filla a Joan Garí és repugnant. Vitilda pressent la desgracia; Garí, començant el perill, refusa quedar-se la noia; i Wifredo fa valer la seva autoritat de comte i de pare per a fer quedar sa filla a Montserrat, després que Teudo li ha dit, parlant de l'eremita:

Copre quel volto austero l'astuta ipocrisia.

Prou. No val la pena de continuar. Tot va sent per l'estil. Es diria qu'el senyor Fereal es va proposar fer la parodia d'un *libretto*. I el tal *libretto* ha sigut del grat del Sr. Bretón! Si l'agués trobat dolent, no cal pas dir que no l'auria acceptat. Ell ha trobat qu'el *libretto* anava, com deu creure que va la seva musica. I el *Garín* ha estat fet am tal *libretto* i am tal musica.

La qualitat característica de la musica del *Garín*, com de la dels *Amantes*, és la falta d'originalitat. Ni en les melodies, ni en l'armonisació, ni en el modo de lligar els pensaments musicals, se troba la personalitat de l'autor. Si en alguna cosa s'assemblen les dugues operes és en la falta de personalitat i unitat. En els *Amantes* es decantava en Bretón an els italians i Meyerbeer, perquè quand va escriure aquella obra la musica d'aquestos predominava a Espanya. Are, que predomina la

de Wagner, s'ha decantat als alemans. Demà es decantarà als francesos, o als russos, o als suecs, segons li sembli que convingui. I el redemptor de la musica nacional, per falta d'originalitat, ferà de tot, menos musica espanyola.

En Bretón prou ha parlat mal de Wagner: quand ha vulgut fer musica alemana, fins ha arribat a copiar-ne motius. El *leit-motiv* d'Aldo és dels *Murmurs de la selva* del *Siegfrid*; el de Teudo és de la marxa del *Tannhäuser*. Però tot copiant-li motius, en Bretón no ha sapigut imitar a Wagner en la manera com aquè tracta els *leit-motivs*. El mestre aleman els fa viure com els personatges o les idees a què van units, els va desenrotllant; quand l'acció dramàtica ho exigeix, els combina uns amb altres, fonent-los entre ells. Bretón els treu quand surt el personatge i els abandona quasi sempre abans qu'aquè se posi a parlar. Així el *leit-motiv* no es desenrotlla i surt sempre net i pelat, am les mateixes dimensions, construït de la mateixa manera. I tampoc ha sapigut el mestre espanyol donar unitat a l'obra com fa Wagner: el medi no apareix per re en el *Garín*, per res s'hi troba l'idea del Montserrat, el mont sagrat ont passa tota la llegenda.

En el preludi ja no hi ha unitat: els seus tres principals motius estan deslliats, i tot plegat resulta confós. Hi apareix un motiu del famós duo del segon acte del *Tristan und Isolde*, tant espatllat que fins és cursi, tota vegada qu'un ja endevina per endavant la reproducció del primer compàs. Comença el primer acte amb un coro de *contadini*, coro fet com tots els coros de *contadini*, posant un pedal senzill o doble als baixos i fent saltar el cant de la tònica a la dominant, o viceversa. S'en van els *contadini*, i van sortint Wifredo, Aldo i Teudo. Aquests dos tenen cada un el seu *leit-motiv* pres de Wagner. El primer, am tot i ser comte, no en té cap: està massa atrafegat am lo que passa a sa filla. I per xò mateix no deu cantar re de bo, am lo que l'imiten el pobre Aldo i el venjatiu Teudo. Sols ho fan bé els monjos qu'han vingut am Teudo i que decideixen al comte a portar Vitilda a Montserrat. La desgraciada Vitilda surt quand tots se n'han anat, i no surt sola: surt mal acompanyada, acompanyada per unes *damigelle* que no fan res de bo. Ja al sortir estraïen un coro de Gluck, i després acaben d'espatllar la balada de Vitilda, tant bonica al començament, ont apareix clara la cançó popular *La cativa*. Les *damigelle* s'allunyen, i Aldo i Vitilda es troben sols i canten el duo am què finalisa el primer acte. Aquè duo comença bé i acaba malament: el començament recorda Gluck i Mozart, i l'acabament és una mazurketa que deu ser original.

El segon acte té dugues escenes. En la primera, Garí canta l'imne de què hem parlat més amunt, i Teudo arriba per a contar al public qu'el sant eremita és qui va seduir la seva adorada Edwige i qu'ell es vol venjar. En la segona, Wifredo ve a deixar Vitilda a Joan Garí; escena llarga, en la qual hi ha de tot, bo i dolent, del *Lohengrin* i de *La Favorita*.

El tercer acte és el de la tempestat. Després d'una aria mansa i estirada d'Aldo, ve el duo de Garí i Vitilda. *La tempesta s'avvicina* per moments. Garí dona gracies a Déu per aver sortit vencedor *dalla lotta tremenda* d'aquells nous dies, i Vitilda es decideix a dir-ho tot a l'eremita i li confessa qu'estima *Aldo sì bello e sì gentil* (*Lohengrin* pur). La noia conta els seus amors a Garí. Ni mai qu'ho agués fet! L'eremita, excitat per aquesta confessió, es posa fet un boig... I la tempestat es desencadena, una veritable tempestat en l'orquestra, i la pluja és imitada amb una caixa plena de gra. La tempestat augmenta, augmenta, i augmenta l'espectació del public: es preveu l'èxit de tot aquell soroll al fi de l'acte. Garí i Vitilda criden cada un pel seu costat, tots els instruments treballen, i la corda ataca el motiu de la mort d'Isolda, entre els esbufegs del vent, els espetegs dels llamps i el soroll incessant de la pluja. Cau un llamp, Vitilda fa un crid agudíssim, es desmaia als braços de Garí, que se l'emporta.... i el teló no cau, encare. Encare han de sortir Aldo i Teudo per a veure, a la claror d'un llamp, com Garí tira Vitilda a un precipici. I com que, per a venjar-se, Teudo avia de dir a Garí qui era Aldo, la tem-

pestat para. L'orquestra es calma, el public se refreda, i al caure el teló l'ovació no és pas la qu'es preveia. Tot permor d'aver vulgut umanisar la llegenda...

El quart acte comença acabada la festa de la consagració del temple aixecat a la Mare de Déu en el Montserrat. Un podria esperar-se una escena imponent inspirada en la grandiositat i santedat de la montanya sagrada. Res d'això: l'acte comença amb el *Cargol treu banya*. Les trompes inicien aquêt motiu, *Cargol treu banya, puja la montanya*, i ja som a Montserrat. Al *Cargol treu banya* segueix la cançó *La filla del marxant* am temps de can-can; una ampurdanesa, que males llengües troben poc original; i la famosa sardana, la sardana que tot-om coneix i toquen totes les musiques de Barcelona, una sardana amb acompanyament de rigodon, qu'els catalans hem trobat justa i admirable. Ovació mai vista! Repetida la sardana, al sò d'una marxa ridícula surten del temple Wifredo, el bisbe de Barcelona, i el sequit del comte. Tot seguit se canten uns *goigs* que volen ser un imne a Montserrat, i tots s'allunyen per a deixar cantar un duo a Aldo i a Garí. Aquêt conta la seva anada a Roma... i Vitilda, que no avia mort de la caiguda i que justament aquell die es feia monja, surt tota soleta i perdona a Garí, que mor benehint a Déu... S'ha acabat l'opera. Un ha sentit unes quantes cançons populars, quatre *leit-motivs* de Wagner... i poca cosa més que vagi. Això sí: molta musica qu'un ja coneixia abans de sentir el *Garín*.

En Bretón pod ben be riure's de tot lo que li diguem: no li ferem cap mal. A la llarga caurà l'idol: are per are és inutil tot lo qu'es faci i es digui. El public té el seu music. Vagin venint operes: els exits són segurs. La nova opera, que serà *Mar i cel*, o *El comte Arnau*, o *Els voluntaris d'Àfrica*, tindrà el seu exit immens, colossal, com l'ha tingut el *Garín*, com van tenir-lo els *Amantes*... I els nostros critics posaran als nuvols al genial mestre espanyol, redemptor de la musica nacional. Tenim Bretón per temps.

Els mestres espanyols s'han de sentir que cap d'ells és capaç d'escriure res comparable al *Garín*. I, per no passar per envejosos, els mestres d'aquí han fet el mut o han dit ben poca cosa de l'opera d'en Bretón. Han fet bé? També es va tractar d'envejosos als pintors que gosaven trobar tares an aquell quadraç que cap d'ells semblava ser capaç de pintar, lo *Spoliarium* d'en Luna. Aquells pintors van anar treballant sense imitar per res al qu'envejaven, i are, al costat dels seus quadros, feria un trist paper la *grande machine* del pintor filipí. El *Garín*, quin altre *Spoliarium*!... El nostre grand teatre és també un *Spoliarium*: tots els morts venen a raure-hi.

No li faltava més qu'en Bretón an el nostro Liceu!

LA REFORMA LINGÜISTICA

La gent de *La Renaixensa* no poden veure les nostres reformes. Tampoc les coneixen gaire. Aurién d'estudiar-les i no hi volen saber res. No sabrien parlar-ne i diuen que no volen. Com aquell qui no se n'agués adonat, *La Renaixensa* no n'avia dit res fins are. I feien be, la seva gent, de no parlar-ne sinó en converses: are, tot fent critica del *Trascant per les Serres*, el diari catalanista n'ha vulgut dir alguna cosa i ha dit una bestiesa:

«De la ortografia que s'ha empleat en aquesta obra no'n parlarém... cadascú per llá hont las enfilà. Solzament dirém que'l que *la enfilada* pel cantó de las estranyesas podrá haverse fet passar un gust, pero lo que es al senyor Pons cregui que li haurá fet un flach servey. Qui tinga ganas de singularisarse no fassi dur la

lliura á escriptors de valúia: ne te prou ab fer tamborellas per la Rambla ó fer com la Sara Bernard, *que* malas llenguas diuhen *que* per esmorsar se menja un bolado ab quatre olivas. Divertintse aixís ab ignocencia no *farian* mal á ningú y la gent se *fixarán* més en los innovadors de darrera hora, que no *sorintnos* cada vuyt dias ab una nova modificació ortogràfica.»

Amb un paragraf com aquét acaba la bibliografia del *Trascant per les Serres*, feta pel Sr. X. de *La Renaixensa*. Volem creure qu'el Sr. X. ha escrit això enrabiad, indignat de que fem dur la lliura a escriptors de valua. Es un que no sab lo qu'es diu el que fa un paragraf tant mal girbat. I tot l'article es ressent de l'alterament del Sr. X. L'extracte d'*El pas del bord* s'en ressent encare més qu'el troç qu'hem copiat:

«La protagonista es una desgraciada noya á qui la desllealtat y duresa de sentiments d' en Perot ha fet mare sense haver conseguit lo nom d' esposa.» «L'esquerp Perot tot lo més á que s' avé es á portar l'infantó bordet á Cellés, deixantlo en una casa *que* ja 's deurian cuydar de ferlo arribar á un establiment benéfich.» La pobra criatura, «de casa 'l Tano de Cellés fins á Torá, hi va *portat* per una mosseta de deu anys, á *qui* li apareixen gegants las ombas de las bardissas.» «Desde Torá á Castellfullit ja es més espigada la que 'l porta y pel camí s' *entretén* en cullir plantas que li comprará l' apotecari mentres lo pobrissó desde el cistell se las hau tot sol.» «La Teresa de la Plana va á raure á Suria, en una fleca *en que* hi treballavan diferents minyons.» «*Feya* vint anys de sa desgracia, y un dels fadrins d' *aquesta* edat cau malalt de la verola...»

Volem creure qu'el Sr. X. estava alterat quand va escriure l'article en què ens aludeix. Serè, deu fer-ho més bé. Qui sab, perxò! Cadascú per allà ont les enfila. I el Sr. X. podria aver-les enfilades per mal cantó, i fer-ho malament, això d'escriure. Calla subjectes i repeteix complements, no sab com manejar els relatius, construeix esgarrapadament. Cap a l'ultim del seu article llegim: «Deixant de banda la *deria* d'inventarse verbs, la prosa del senyor Pons no tindria retop.» Fent tamborelles per la Rambla, menjant bolados amb olives, no feríam mal a dingú: am les nostres reformes fem mal, cada die més mal, i el Sr. X. s'hi indigna, s'indigna sols de pensar que si un die triomfessim, am la nostra ortografia lletja i estranya, se li podria malmetre la seva prosa correcta, la d'ell, que no té la *deria* d'inventarse verbs, que més aviat els suprimeix encare que facin falta. Si això arribés, que fora un trist cas, allavors sí que la gent se fixarien en els innovadors de darrera ora: no basten les adhesions d'escriptors com l'Apeles Mestres, en Bosch de la Trinxeria i en Pons y Massaveu. Are per are la gent es fixarien més en nosaltros si ens divertíssim innocentment amb allò dels bolados, de les olives i de les tamborelles. Favor que fan al Sr. Pons els seus amigs de *La Renaixensa*.

Diu el Sr. X. an el que les ha enfilades pel cantó de les estranyeses: «Cregui qu'haurá fet un flach servey al Sr. Pons.» Efectivament, deixaran de llegir-lo uns quants catalanistes, amigs meteixos del Sr. Pons, que van dient que no li llegiran l'obra; catalanistes que no volen i pretenen no sapiguer llegir-la. El nostre català és illegible, i nosaltros no elidim cap vocal que soni, no fem combinacions de complements pronominals estranyes i sense sentit, no barrejem formes de la conjugació actual am formes antiquades: ens conformem més que dingú am lo parlat. Els de la *La Renaixensa*, que rebutjen l'*el*, confonent aixís el masculí amb el neutre; que per no emplear *em*, fins escriuen *m* darrera d'un punt i coma; que prefereixen sempre les formes menos usades en lo parlat; els de *La Renaixensa* ens troben illegibles, i troben que les hem enfilades pel cantó de les estranyeses. Deu ser per l'ortografia: no pod ser per res més. No ens podrien dir allò de les estranyeses ni trobar-nos illegibles perquè ens conforméssim a lo parlat més que dingú. Pel mer fet d'usar formes barcelonines no ens podriam fer antipatics al Sr. X., per exemple; al Sr. X., que, tot no dignant-se escriure'l, declara qu'en el llenguatge barce-

loní «no hi pot trobar res que dir lo més tocat y posat dels que portaren la pauta del renaixement català.»

Efectivament, la nostra ortografia és enrevessada: separem els afixos del verb, i això perjudica considerablement la claretat; limitem extraordinàriament l'ús de l'apostrof, i això enlletgeix lo escrit; suprimim lletres inútils, i això complica; volem donar a la llengua una ortografia més propia, *menos* castellana, i això és lo pitjor. L'ortografia castellana és l'apresa a estudi: per què no els hà de servir per tot? perquè n'aurien d'aprendre una altra? Nosaltros en voldriam una que fes ressaltar les diferències de les dugues llengües, espanyola i catalana, en compte de dissimular-les, com la d'are. Els de *La Renaixensa* no hi volen saber res.

Es allò: cadascú per allà ont les enfila. Nosaltros estudiem, i hem formulat forces regles ortogràfiques, i podem presentar una gramàtica ben feta d'una llengua veritat. Per ont les han enfilades els companys del Sr. X.? Han fet ben poca cosa. En quina gramàtica podem aprendre el català qu'escriuen? En quina obra trobem explicat el seu sistema ortogràfic? En cap. Escriuen sense encaparrar-s'hi gaire, i ho fan molt malament, com pod compendre's. Molt malament, encare qu'ho facin millor qu'el Sr. X. en el seu article; perquè, quand hi hà sintaxis, per aquelles planes de *La Renaixensa*, és sintaxis castellana. Diu el Sr. X. que l'influència castellana no s'ha deixat sentir *en res ni pera res* a Catalunya. Ningú ho diria, llegint *La Renaixensa*.

No, no es poden pas alabar de fer-ho be, la gent de *La Renaixensa*. Doncs, si ho fan malament, que callin i no amoïnin als qu'estudien.

Diu *La Esquella de la Torratxa* parlant del llibre del Sr. Pons i Massaveu:

«Una cosa sentim, no obstant, y es que 'l llibre s'haja imprés segons l' ortografia del *Avenç*. Al principi aquesta revista literaria limitava lo seu sistema ortogràfic a un número curt de modificacions, que ab paciència y temps tal vegada haurían acabat per imposarse. En cambi avuy son tals y de tal magnitut las modificacions adoptadas, que la lectura del català se fá pesada y difícil. Lo sistema ortogràfic adoptat será molt científic, *aixó no ho discutim*; pero pugna tan radicalment ab la costum fins avuy admesa, que molt duptém que arribi may á fer farrolla.»

Les primeres reformes ja no les troba tant inacceptables: les següents no dupta que siguin molt científiques. La rutinaria *Esquella* tant adoptarà aquelles com aquestes, que sempre trobarà més acceptables quand n'agin sortit de noves.

Afegeix *La Esquella*:

«Enganxat ab lo llibre del Sr. Pons hi vá una fulleta impresa en paper vermell que porta 'l següent títol: *Advertencia an els que llegeixin aquét llibre sense estar enterats de la reforma lingüística promoguda per L'AVENÇ desde Octubre de 1890*. Qu' es com si diguessim: per llegir, segons lo nostre sistema ortogràfic, se necessita una guia especial.....»

La Esquella sab molt be que les regles de pronunciació donades en el paper vermell, lo meteix se refereixen al català escrit segons el nostre sistema qu'al català escrit am qualsevol altre; que les hem donades tant sols per a evitar defectes de pronunciació, molt freqüents quand se llegeix català. I podia estalviar-se de dir allò de que per a llegir segons el nostre sistema se necessita una guia especial.

Per altre part les nostres reformes no dificulten per res la lectura del català. Sols uns quants catalanistes repatanis poden dir semblant cosa.